

De staat van dalton

Dick de Haan

“Miss Parkhurst heeft een bepaald probleem van groot praktisch belang onder ogen gezien, namelijk hoe men uit de grote hoeveelheid opvoedkundige inspanning die in scholen wordt aangewend een rijkere oogst aan individuele beschaving en doelmatigheid kan binnenhalen.”

(Nunn in: Parkhurst, 1996, 12)

“Het Daltonwerkplan is geen systeem of methode die zich in de loop der eeuwen versteend heeft tot een monotone en eenvormige gedaante, om hetzelfde brandmerk te geven aan opeenvolgende generaties van leerlingen, zoals schapen worden gemerkt als ze de kooi binnengaan. ... Praktisch gesproken is het een schema van onderwijskundige reorganisatie die de tweelingactiviteiten van onderwijs geven en onderwijs krijgen verzoent. ... Het [stelt] de leerling in staat te leren en de leraar te onderwijzen.”

(Parkhurst, 1996, 34)

“Ik ben tevreden als het Daltonplan, waarvan ik niet eens geprobeerd heb mijn naam eraan te geven, op zijn vruchten beoordeeld zal worden. ... Ik beweer niet, dat mijn plan volmaakt is. Velen zullen zich er in gezamenlijkheid op moeten richten om het levend en levenskrachtig te laten zijn.”

(ibid, 89 - aanpassing DdH)

Ter introductie

“Geef jouw onderwijskracht een richting: kies de daltonvariant.” Met deze aanmoediging aan studenten om zich in te schrijven als deelnemer aan de studievariant ‘daltononderwijs’ begon ik in 2002 mijn carrière als daltoncoördinator van de Theo Thijssen Academie, de opleiding voor leraar primair onderwijs van de Hogeschool van Utrecht. Het werven van studenten was mijn eerste, concrete karwei van wat vervolgens een reeks van boeiende en afwisselende activiteiten zou worden - om, zoals de directeur van de Theo Thijssen Academie het verwoordde, “... de daltonvariant op de kaart te zetten en te voorzien van academische verdieping”. Inmiddels zijn we drieënhalve jaar verder, heet de opleiding nu Instituut Theo Thijssen van de Hogeschool Utrecht¹ en realiseren wij vanuit ons daltonexpertisecentrum naast de ‘daltonvariant’ een breed spectrum aan activiteiten en diensten op het gebied van daltononderwijs. In dit artikel beschrijf ik allereerst hoe de kerntaak ‘daltonvariant’ in zo tamelijk korte tijd kon uitgroeien tot het taakgebied ‘daltonexpertisecentrum’, als opmaat naar het overzicht van activiteiten die in 2005 werden ontplooid in het kader van de relatie van het daltonexpertisecentrum met het lectoraat ‘Vernieuwende Opleidingsmethodiek en -didactiek’. Nadat ik hiermee het lectoraat heb geïntroduceerd, ga ik in op enkele actuele projecten, die op basis van samenwerking tussen het daltonexpertisecentrum en het lectoraat in 2006 hun beslag zullen krijgen. Ik verwacht met deze rondleiding langs de kritische gebeurtenissen in het ‘groei’verhaal van het daltonexpertisecentrum - en daarmee nauw verbonden mijn eigen ontwikkeling op daltongebied - te kunnen motiveren dat de tijd rijp is voor initiatieven ten behoeve van een onderzoeksprogramma op het gebied van daltononderwijs. In de afsluitende paragraaf van dit artikel zal ik hiertoe enkele suggesties uitwerken.

1 Van daltonvariant naar daltonexpertisecentrum

In deze paragraaf beschrijf ik enkele factoren die hebben bijgedragen aan de totstandkoming van het daltonexpertisecentrum. Ik begin hierna met één van de meest bepalende factoren, namelijk de toename van daltonstudenten. Deze factor is juist zo van belang, omdat het

¹ De namen ‘Instituut Theo Thijssen’ en ‘Hogeschool Utrecht’ worden in de rest van dit artikel gebruikt, ook als dat - historisch gezien - niet juist is.

voortbestaan van de daltonvariant als programma-onderdeel van de PABO-opleiding immers alleen gerechtvaardigd is dankzij de continue belangstelling en aanwezigheid van studenten. Daarnaast heeft het aanbieden van een daltonvariant als consequentie dat het curriculum inhoudelijk en didactisch 'onderhouden' en vernieuwd moet worden. Het aanbod op zich vormt daarmee dus een uitgangspunt voor het ontwikkelen van nieuwe activiteiten en invalshoeken.

Studentengroei

De studievariant voor het daltononderwijs, als keuzeonderdeel van het curriculum van het Instituut Theo Thijssen in Utrecht, werd in 1995 opgezet naar een initiatief van studiecoördinator Joke Langbein. Vanaf het eerste begin wist zij zich daarbij gesteund en geadviseerd door de toenmalige directeur van de Utrechtse daltonschool De Twijn, Roel Röhner. In die jaren was het gebruikelijk dat de Nederlandse Dalton Vereniging (NDV) de daadwerkelijke uitvoering van zaken rondom scholing en opleiding in handen legde van de daartoe opgerichte Stichting Dalton Nederland. Langs deze weg werd Hans Wenke, als drijvende kracht van deze Stichting, bij de Utrechtse daltonvariant betrokken. Hierdoor was het ook mogelijk om de studenten, die het programma met succes wisten af te ronden, na afloop het door de Nederlandse Dalton Vereniging erkende daltoncertificaat toe te kennen. De daltonvariant begon met een groep van 24 studenten. Jaap Demoed, als pedagogiekdocent verbonden aan de PABO-opleiding verzorgde afwisselend met Hans Wenke of Roel Röhner de diverse modules van het programma. Soms participeerden ook andere interne en externe docenten in de daltonvariant, maar dit was dan slechts voor een enkele module. Gedurende langere tijd bleef het aantal deelnemers redelijk constant schommelen tussen de 20 en 25 studenten, afkomstig uit zowel de dag- als avondopleiding. Dit maakte het mogelijk om jaarlijks met een nieuwe daltonklas te starten, die gedurende het 2de en 3de opleidingsjaar het daltontraject volgde. Omstreeks 2000 nam Linda van den Sigtenhorst de lesgevende taken over van Jaap Demoed. Daarnaast werd zij benoemd als coördinator van de daltonvariant, een taak die tot dan toe door Joke Langbein was verzorgd. Demoed bleef als gastdocent via het in 1999 geprivatiseerde opleidingsbureau van Wenke aan de daltonvariant verbonden. Röhner en Wenke zelf verzorgden eveneens diverse gastlessen. In 2002 droeg Van den Sigtenhorst haar coördinatie- en lestaak met betrekking tot de daltonvariant over aan Dick de Haan. Op dat moment was ongeveer een tiental studenten als 'laatste jaars' nog actief met het afronden van diverse daltonmodules. Daarnaast was er een groep van 17 3de jaars studenten, die in het studiejaar 2001-2002 hun eerste daltonmodules hadden gevolgd.

Bij zijn aantreden in augustus 2002 kreeg De Haan te horen dat hij voor het nieuwe studiejaar een nieuwe daltongroep moest samenstellen. Een inderhaast opgezette wervingsactie leverde een daltonklas op van *slechts* 20 belangstellenden. Uit reacties van de 2de jaars dag- én avondstudenten bleek echter dat de interesse voor de daltonvariant aanmerkelijk hoger lag. Een enquête gehouden onder alle 2e jaars wees uit, dat het feit dat de daltonvariant 's middags werd aangeboden, de avondstudenten ervan weerhield om zich aan te melden. Dit gegeven bood een kans. Na overleg met de directeur van het Instituut Theo Thijssen, Kees Freriks, kreeg De Haan toestemming om het volgende studiejaar zo mogelijk met een dag- en een avondcursus te beginnen, mits beide daltonklassen voldoende studenten zouden tellen. Met de werving voor het studiejaar 2003-2004 werd al in mei begonnen. Zowel via het medium FCC, het intranetprogramma van de faculteit, als via schriftelijke documentatie door middel van folders in de postvakken en diverse posters in de ruimtes van de PABO-afdeling, werden de 1ste jaars studenten gestimuleerd om zich in te schrijven voor de daltonvariant. Als gevolg hiervan kon de daltonvariant in het studiejaar 2003-2004 van start gaan met 47 nieuwe daltonstudenten, verdeeld over een dag- en een avondgroep. Een jaar later werd de wervingscampagne uitgebreid met een serie korte bezoeken aan 1ste jaars klassen door daltonstudenten en de docent. Dit persoonlijke contact bleek zeer bevorderend te zijn voor de aanmelding, zodat het studiejaar 2004-2005 opnieuw twee daltongroepen konden starten met een totaal van 63 studenten. Inmiddels werd er administratief onderscheid gemaakt tussen daltonstarters, daltongevorderden en

daltonplusstudenten. Samenvattend was het totale aantal daltonstudenten uit deze drie niveaugroepen gegroeid van 48 in september 2002 tot 128 in september 2004.

Samenwerking met de daltonregio

Een andere factor die positief heeft bijgedragen aan de daltonactiviteiten van het Instituut Theo Thijssen, was (en is) het contact met de daltonscholen in en rondom Utrecht.

Ook hier vormde de daltonvariant de directe aanleiding om dit contact te versterken. Dit werd bovendien gelegitimeerd door het beleidsstandpunt van het Instituut Theo Thijssen om vanuit het instituut waar mogelijk de samenwerking te zoeken met 'partners' in het onderwijsveld: het Step²-concept. Het uitgangspunt om de relatie met de daltonscholen in het werkgebied van de opleiding te versterken, was de vaststelling, dat de scholen en de PABO-(lees: dalton-)opleiding een wederzijds belang hadden, namelijk de kwaliteit van de daltonstage. Het belang van de daltonopleiding was dat men behoefte had aan stageplaatsen op daltonscholen, zodat de daltonstudenten tijdens het doorlopen van de daltonvariant voldoende gelegenheid zouden hebben, om praktische ervaring op te doen in het daltononderwijs. Naar mate het aantal daltonstudenten toenam, nam ook de vraag naar stageplekken toe. De daltonscholen hadden op hun beurt vooral behoefte aan stagiaires die gemotiveerd waren voor het daltononderwijs. Geen reguliere studenten, die 'gewoon hun stagelesjes kwamen afdraaien', maar daltonstudenten, die al met enige voorkennis van zaken de school in kwamen en bereid waren om zich in de uitvoering van het daltononderwijs te verdiepen. Op basis van dit gedeelde belang kreeg de daltoncoördinator van het Instituut Theo Thijssen het aanbod om voortaan als vaste gesprekspartner deel te nemen aan het regionaal overleg van de daltonscholen in de regio Midden Nederland. Alle (aspirant-)daltonscholen in Nederland zijn lid van de Nederlandse Dalton Vereniging. De scholen zijn daarbij verdeeld over negen regio's. Het bestuur van de Nederlandse Dalton Vereniging onderhoudt het contact met haar leden onder andere via de regiocoördinatoren. Deze vrijwilligers (vaak zelf directeur van een daltonschool) hebben de taak om overleg en activiteiten binnen hun daltonregio te bevorderen en zorg te dragen voor terugkoppeling naar het landelijk bestuur. Het Instituut Theo Thijssen bevindt zich qua ligging midden in de regio Midden Nederland, zodat de keuze voor contact met deze regio voor de hand lag. Het aldus gerealiseerde partnerschap met de daltonregio bleek in grote mate tegemoet te komen aan de verwachtingen. Het persoonlijke contact tussen de daltoncoördinator en de aangesloten daltonleden had onmiddellijk effect op de beschikbare stageplaatsen. Een deel van de daltonscholen in deze regio was binnen de opleiding al bekend als stageschool voor daltonstudenten. Door de participatie van de daltoncoördinator in het regio-overleg gingen meer daltonscholen ertoe over om daltonstudenten van het Instituut Theo Thijssen als stagiair te ontvangen - ook scholen die bijvoorbeeld vanuit denominatieve redenen hun stagiaires aanvankelijk afnamen van andere PABO's. Door de deelname aan de regio kreeg het Instituut Theo Thijssen opeens de beschikking over een structureel netwerk van 26 daltonscholen. Hierdoor werden de communicatielijnen aanzienlijk korter en konden sneller bepaalde zaken besproken en afgehandeld worden. Een goed voorbeeld hiervan is de organisatie van de daltonmarkt. In oktober 2002 werd voor de eerste maal op het Instituut Theo Thijssen een daltonmarkt georganiseerd. Hier konden studenten zich laten informeren over het daltononderwijs en mogelijkerwijs gestimuleerd worden om de daltonvariant te kiezen. Via de daltonregio was het mogelijk om in betrekkelijk, korte tijd een aantal daltonscholen bereid te vinden om met personeel en materiaal zich op de daltonmarkt te presenteren. Achteraf bleken de aanwezige daltonleerkrachten de markt tevens te hebben benut om de onderlinge contacten tussen de scholen weer eens op informele wijze aan te halen en uit te breiden. Dit leidde ertoe dat in het regionaal overleg is besloten om de daltonmarkt voortaan jaarlijks te laten terugkeren: enerzijds ten behoeve van de (aankomende) daltonstudenten en anderzijds als informele ontmoetingsdag voor de aangesloten daltonscholen. In het regionaal overleg kwam als aandachtspunt naar voren, dat het vrijwillige karakter van de organisatie van en deelname aan regio-activiteiten door

² Sterk Educatief Partnerschap.

daltonscholen (veelal in persoon van de betreffende directeuren) in het verleden een belemmerende factor was gebleken bij het handhaven van deze activiteiten. Daarom is voorgesteld om de stabiliteit van de regionale organisatie te bevorderen door deze taak in handen te leggen van de daltoncoördinator van de PABO, die vanuit zijn beroepsmatige verantwoordelijkheid het onderhoud van de koppeling tussen de daltonvariant en de daltonregio kon bewaken. Met dit besluit is de rol van regionaal steun- en informatiepunt welbewust toegevoegd aan het takenpakket van de daltoncoördinator, waardoor nog frequenter dan voorheen contacten plaatsvinden tussen deze en de aangesloten daltonscholen.

Contractactiviteiten

Een sterk toenemende vorm van contact betreft de vraag van scholen om advies en scholing op daltongebied. Hoewel binnen het nascholingsaanbod van het Instituut Theo Thijssen al langere tijd sprake was van mogelijkheden tot nascholing op het gebied van daltononderwijs, werd hier door scholen geen gebruik van gemaakt. Het leidt geen twijfel, dat de informele contacten tussen de PABO en de daltonscholen heeft bijgedragen aan de keuze van daltonscholen om daltonexpertise te verkrijgen via het Instituut Theo Thijssen. In het voorjaar van 2004 werd dit geconcretiseerd in twee nascholingstrajecten: een teamgerichte cursus en een daltonopleiding voor leerkrachten van diverse scholen. Dit laatste traject werd opgezet op verzoek van scholen, waar één of enkele teamleden nog niet in het bezit waren van het daltoncertificaat. Bedoelde nascholingsactiviteiten zijn inhoudelijk ingevuld op basis van beschikbaar materiaal van de daltonvariant en georganiseerd vanuit het Centrum Theo Thijssen voor contractactiviteiten. Deze ontwikkeling vormde de aanzet voor een aanhoudende reeks van contractactiviteiten die vanuit de 'daltonvariant' gerealiseerd konden worden en zag zich formeel bevestigd in de publicatie (in 2004) van een uitgebreid aanbod aan professionaliseringsactiviteiten voor het daltononderwijs als onderdeel van de nascholingsbrochure van het Instituut Theo Thijssen en in 2005 in een aparte brochure voor daltonprofessionaliseringstrajecten.

Daltoncertificering

De verschillende onderdelen van de daltonvariant leveren voor de betreffende studenten niet alleen de nodige studiepunten op, die meegeteld kunnen worden voor het gehele PABO-programma, het naar behoren afronden van deze onderdelen biedt de deelnemers tevens de mogelijkheid om het daltoncertificaat van de Nederlandse Dalton Vereniging aan te vragen. Daarmee wordt een student formeel door de Nederlandse Dalton Vereniging erkent als daltonleraar. Vanaf de start in 1995 vormde de betrokkenheid van Hans Wenke bij de daltonvariant de waarborg voor de opleiding dat het programma 'daltonwaardig' bleef en dat aan de daltonstudenten na afloop inderdaad het certificaat uitgereikt kon worden. Vanaf 2003 is in het overleg tussen Wenke en het Instituut Theo Thijssen gesproken over het 'afbouwen' van de samenwerking. Het doel van dit traject was om als opleiding op termijn volledig verantwoordelijk te kunnen zijn voor alle aspecten van de daltonvariant, inclusief de certificering. Daartoe werd per studiejaar de verdeling van de werkcolleges tussen docenten van Wenke en van het Instituut Theo Thijssen aangepast ten gunste van de laatstgenoemden. Met ingang van het studiejaar 2004-2005 eindigde de samenwerking met Wenke. Terzelfder tijd is bij de Nederlandse Dalton Vereniging toestemming aangevraagd om als opleidingsinstituut zelf de certificaataanvragen goed te keuren, zowel voor de initiële opleiding als voor de nascholing. Op 10 november 2004 heeft het bestuur van de Nederlandse Dalton Vereniging het Instituut Theo Thijssen gecertificeerd als daltonopleiding. Deze gebeurtenis betekende voor de direct betrokkenen een belangrijke erkenning voor de tot dan toe geleverde prestaties. Als gevolg van deze erkenning is op advies van de Nederlandse Dalton Vereniging in het najaar van 2004 de Daltonwaakvlam opgericht: een groep personen afkomstig uit het daltonwerkveld (daltonstudenten, daltonscholen en een afvaardiging van het Instituut Theo Thijssen), die tot taak kregen om de kwaliteit en het voortbestaan van de daltonvariant te monitoren en waarborgen.

Formalisering op managementniveau

De hierboven beschreven activiteiten en gebeurtenissen hebben er in toenemende mate aan bijgedragen dat de daltonvariant naast het gelijknamige studieprogramma voor studenten nu ook andere activiteiten en diensten behelsde. Deze ontwikkeling kon aanvankelijk vooral worden toegeschreven aan initiatieven vanuit het werkveld, vanuit de daltonscholen en vanuit de daltoncoördinator, maar kreeg vervolgens een formeel karakter toen in juni 2004 vanuit het management van het Instituut Theo Thijssen de eerste aanzet wordt gegeven voor de beleidsnotitie 'Theo Thijssen Expertisecentrum voor Onderwijsvernieuwing'. In een latere versie van deze beleidsnotitie staat de ambitie beschreven om "... de kerncompetities 'Vernieuwing' en 'Leerlingenzorg' in haar opleidingsaanbod centraal [te] stellen. 'Vernieuwing' zal haar uitwerking vinden in de varianten gebaseerd op de (traditionele) vernieuwingspedagogiek als Montessori, Dalton of Jenaplan of combinaties hiervan." (Freriks, 2005, 2). De op dat moment recente en opgemerkte ontwikkeling van de daltonvariant werd expliciet in de beleidsnotitie genoemd: *"De Daltonvariant van de Theo Thijssen Academie richt zich na een aantal magere jaren op een indrukwekkende manier op."* (ibid, 3). Zo kunnen met ingang van het studiejaar 2004-2005 alle daltonactiviteiten van het Instituut Theo Thijssen (zoals bijvoorbeeld de daltonvariant, daltonregio, nascholing en internationale betrekkingen³) definitief gerangschikt worden onder de noemer 'daltonexpertisecentrum'.

2 2005: Dalton samen brengen

Tegelijk met het benoemen van het daltonexpertisecentrum als onderdeel van het onderwijsvernieuwingselement van het Instituut Theo Thijssen werd dit onderdeel gekoppeld aan het lectoraat 'Vernieuwende Opleidingsmethodiek en -didactiek'. Hiermee werd de deur geopend naar inhoudelijke verdieping van het daltononderwijs in algemene zin en de daltonvariant in het bijzonder. In deze paragraaf ga ik dan ook nadrukkelijk in op activiteiten die vanuit de samenwerking tussen dit lectoraat en het daltonexpertisecentrum tot stand zijn gebracht. Daarbij is het van belang om eerst stil te staan bij de missie van het daltonexpertisecentrum. Dit voornemen kenschetst namelijk het onderliggende motief dat ten grondslag ligt aan de activiteiten die vanuit het daltonexpertisecentrum worden ontplooid. In het Beleidsplan Dalton Expertise Centrum (versie 2005), dat in januari aangeboden kon worden aan de directeur van het Instituut Theo Thijssen en de leden van de Daltonwaakvlam, wordt het Activiteitenplan 2005 voorafgegaan door de uitspraak *"Wij willen dalton samen brengen."* (De Haan, 2005, 14). De uitspraak verwijst naar *"De opdracht om op landelijke schaal een centrale positie te verwerven als daltonexpertisecentrum, [wat] zal worden geconcretiseerd op twee hoofdlijnen: enerzijds betreft dit het creëren en verzamelen van kennis en informatie over tal van facetten van het daltononderwijs, inclusief het doelbewust bijeenbrengen van personen die kennis en informatie willen brengen en uitwisselen, anderzijds zullen de activiteiten zich richten op het (helpen) verspreiden van informatie en kennis over daltononderwijs, waar mogelijk in samenspraak met en ten behoeve van de betrokken onderwijspartners."* (ibid, 3). In de hierna beschreven activiteiten zullen telkens de hoofdelementen 'dalton', 'samen' en 'brengen' (in de zin van communiceren en uitdragen) te herkennen zijn.

2.1 Het daltonexpertisecentrum in vogelvlucht

De groei van het aantal daltonstudenten en het aantal contractactiviteiten bracht met zich mee dat de werkzaamheden van het daltonexpertisecentrum niet meer door één persoon uitgevoerd konden worden. Ten behoeve van administratieve werkzaamheden kon een student-medewerker aangesteld worden en met ingang van april 2005 werd bovendien een

³ In 2003 ontvangt de daltoncoördinator een delegatie uit de Tsjechische stad Brno, die zich in Nederland oriënteert op de mogelijkheden van het daltononderwijs. Dit contact is de eerste van een reeks activiteiten, die vanuit de samenwerking met Dalton International worden uitgevoerd. In 2005 krijgt het daltonexpertisecentrum het lidmaatschap van Dalton International aangeboden. (Voor meer informatie over Dalton International: zie o.a. Jansen en De Haan, 2005).

tweede daltondocent benoemd. Deze aanstelling maakte het mogelijk om de uiteenlopende werkzaamheden te verdelen en het leverde een sterke kwaliteitsimpuls op, omdat eerst nu een bredere, inhoudelijke reflectie op het curriculum mogelijk werd. Er vond regelmatig overleg plaats tussen beide daltondocenten en daarnaast werden er drie bijeenkomsten met de Daltonwaakvlam gehouden. Deze gesprekken droegen bij aan het moderniseren van het daltonvariantprogramma en gaven een aanzet tot het schrijven van het projectplan Vernieuwing Daltonvariant. Dit plan is gericht op het ontwikkelen van een leerlandschap⁴ voor daltononderwijs, het uitbreiden van de daltonstage en het samenstellen van een digitale daltonbeeldbank. Het studentenaantal is in 2005 stabiel gebleven. Opnieuw kon in september met een middag- en avondgroep gestart worden. Het aantal contractactiviteiten werd in 2005 uitgebreid met enkele teamgerichte daltonopleidingen, een begeleidingscyclus voor daltoncoördinatoren en het implementeren van de daltonopleiding op een collega-opleidingsinstituut. Tijdens het bezoek van de daltoncoördinator aan de internationale conferentie in Brno, Tsjechië, is op 3 mei 2005 het Instituut Theo Thijssen als lid toegetreden tot Dalton International.

Samenwerking met het lectoraat 'Vernieuwende Opleidingsmethodiek en -didactiek'

Na een kennismaking aan het eind van 2004 zijn er in 2005 gemiddeld eenmaal per maand gesprekken gevoerd tussen de lector, Hans Jansen en de daltoncoördinator, Dick de Haan. De behandelde onderwerpen betroffen verkenning en beschouwing van wederzijdse pedagogische opvattingen - niet louter vanuit het daltonperspectief, (praktische) voorbereiding van actuele projecten en oriëntatie op toekomstige projecten.

Dalton! Durf jij? - het congres en het boek

Het belangrijkste project van 2005 was de organisatie van een landelijk congres voor daltonstudenten met onmiddellijk daaraan verbonden de publicatie van het boek 'Dalton! Durf jij? Impulsen voor studie en onderwijspraktijk' (Jansen & De Haan, 2005). Dit evenement kon worden georganiseerd met de welwillende medewerking van de Faculteit Educatie van de Hogeschool Utrecht. Het doel van het congres was om daltonstudenten van verschillende PABO-opleidingen met elkaar in contact te brengen en hen te stimuleren tot bezinning en discussie op het gebied van daltononderwijs in het algemeen en hun toekomstige betrokkenheid bij dit onderwijs in het bijzonder. Vanaf het begin wilden we dat de activiteiten van dit congres (het geheel was opgezet op basis van de daltonprincipes en omvatte veel vormen van samenwerking, interactief leren en creativiteit) zouden leiden tot producten: uitspraken, ideeën en modellen of handreikingen, kortom opbrengsten, die men 'mee naar huis' kon nemen - meer dan alleen de ervaring van een zinvolle en plezierige studiedag. Toen echter de resultaten vanuit de verschillende workshops - veelal suggesties en reacties van deelnemers, die op grote flappen waren genoteerd -, enkele persoonlijke verslagen van deelnemers en workshopbeschrijvingen van de inleiders door ons waren verzameld en besproken, bleek het zinvol om dit materiaal aan te vullen met achtergrondinformatie en literatuurstudie. Deze exercitie leverde uiteindelijk de grondstoffen van wat enkele maanden later zou resulteren in het studiewerkboek 'Dalton! Durf jij?'. De titel van het boek was overgenomen van het thema van het congres en refereert aan een belangrijke kwaliteit van daltonleraren: het durven. In het eerste hoofdstuk van 'Dalton! Durf jij?' is dit als volgt toegelicht: *"Als leraar van een basisschool zijn we binnen de pedagogische relatie met kinderen voortdurend gericht op pedagogische acties. ... Het willen en durven veranderen van je pedagogisch handelen en daarmee van je zelf en van de schoolorganisatie waarin je werkt, vraagt durf en wilskracht. Van een daltonleraar, die door zijn duidelijke keuzes op het terrein van pedagogische sensitiviteit voortdurend met zijn gezicht in de wind staat, wordt extra durf en wilskracht gevraagd ... [want] durf is ook nodig om te komen tot bezinning en reflectie. Zijn de daltonprincipes nog wel zo bruikbaar en actueel? Durf je hierover met collega's en medestudenten in discussie te gaan? Durf je kritisch te kijken naar de wijze waarop je als basisschool of als daltonopleiding vormt geeft*

⁴ Voor een uitgebreide toelichting op het begrip Leerlandschap verwijs ik naar Jansen (2005a).

aan dalton? En: durf je jouw opvattingen over daltononderwijs uit te leggen en jouw eigen keuzes daarbij te verantwoorden? Kortom: voor dalton is durf nodig!” (Jansen & De Haan, 2005, 17).

Daltonopleiders activeren

Samen met de ruim 150 daltonstudenten kwamen ook hun docenten mee naar het studentencongres. Hun ervaringen met deze, overigens op de verjaardag van Helen Parkhurst gehouden studie- en ontmoetingsdag⁵ hebben in belangrijke mate bijgedragen aan de motivatie onder daltonopleiders om zich te organiseren in een landelijke overleggroep. De behoefte aan dergelijk collegiaal overleg was al in een eerder stadium uitgesproken door de daltoncoördinator van het Instituut Theo Thijssen en kon dankzij samenwerking met het bestuur van de Nederlandse Dalton Vereniging gehonoreerd worden met enkele bijeenkomsten in 2003. Dit overleg, aangeduid met de ‘HBO regio’ van de Nederlandse Dalton Vereniging⁶, heeft weliswaar in eerste termijn een bijdrage geleverd aan de voorbereidingen van de landelijke daltonconferentie in 2004 te Deventer, maar werd na deze conferentie niet voortgezet. Met behulp van het daltoncongres in 2005 hoopten wij de daltonopleiders opnieuw enthousiast te krijgen voor een vorm van collegiale ontmoeting en uitwisseling. Wij menen in deze opzet te zijn geslaagd, want enkele maanden later vond in mei te Deventer een bijeenkomst plaats voor de leden van de HBO-regio (ofwel de daltonopleiders). In dit overleg benadrukte het bestuur van de NDV het belang van een kwaliteitsinstrument voor de HBO-daltonopleidingen. Daarmee kon men huidige en toekomstige daltonopleidingen visiteren en zo mogelijk erkennen. De inhoudelijke inbreng van de daltonopleiders achtte men hierbij essentieel. De aanwezigen spraken de intentie uit om het HBO-overleg te continueren, waarbij de ontwikkeling van een visitatie-instrument als rode draad door het overleg zou lopen. Het voorstel van de Utrechtse opleiding (t.w. die van het Instituut Theo Thijssen) om jaarlijks twee vergaderingen en een studiedag te plannen, viel in goede aarde en men besloot om in het nieuwe studiejaar te beginnen met de studiedag. De studiedag vond plaats in oktober in het gebouw van de Faculteit Educatie van de Hogeschool Utrecht onder leiding van Hans Jansen. Aan de hand van diverse opdrachten is door de aanwezigen een eerste aanzet gegeven tot een gedeelde opvatting over mogelijke kenmerken van een volwaardige daltonopleiding⁷.

Heruitgave daltonboeken

Ter voorbereiding van een project in het kader van het publiceren van daltonboeken (dankzij de enthousiaste medewerking van uitgeverij Agiel kunnen titels op het gebied van daltononderwijs uitgebracht worden in de zogenaamde ‘daltonreeks’) hebben Jansen en De Haan in oktober een bezoek gebracht aan de heer Cees Janssen, oud-secretaris van de Nederlandse Dalton Vereniging. Janssen verzorgde sinds 1996 in eigen beheer de uitgave van zijn studie ‘Daltononderwijs. Om een goede school’ (Janssen, 1996) en heeft daarnaast het oorspronkelijke werk van Parkhurst, ‘Education on the Daltonplan’ (Parkhurst, 1922), laten vertalen. De uitgave van de vertaling van De Jong onder de titel ‘Onderwijs volgens het Daltonplan’ (Parkhurst, 1996) is eveneens door Janssen verzorgd. Gezien het historisch belang van deze boeken en de bescheiden en kwetsbare wijze waarop zij tot dusver werden geproduceerd, hebben wij de heer Janssen voorgesteld en bereid gevonden om beide titels te laten heruitgeven in de daltonreeks, mogelijk in combinatie met aanvullende artikelen van

⁵ Helen Parkhurst, de grondlegger van het daltononderwijs, zou op 8 maart 2005 haar 119de verjaardag gevierd hebben.

⁶ De Nederlandse Dalton Vereniging heeft haar lidscholen onderverdeeld in regio’s. De basisscholen tellen negen regio’s; de (19) scholen voor voortgezet onderwijs vormen samen een regio en de aangesloten HBO-opleidingen vallen onder de HBO-regio. (zie: www.dalton.nl).

⁷ Bij het schrijven van dit artikel kan reeds worden teruggekeken op een tweede bijeenkomst, waarin - naast het besluit om in 2007 een tweede daltoncongres voor studenten te organiseren - op basis van het principe van een leerlandschap vervolgspraken zijn gemaakt voor het ontwikkelingsproces. Ook hierbij was Jansen betrokken als procesbegeleider en verzorgden de docenten van het daltonexpertisecentrum de ontvangst.

eigen hand. Dit project zal in overleg met de uitgever mogelijk medio 2006 zijn vervolg krijgen.

Doorgaan met dalton - aandacht voor de daltoncoördinator

Het vierde project dat vanuit de samenwerking tussen het daltonexpertisecentrum en het lectoraat 'Vernieuwende Opleidingsmethodiek en -didactiek' in 2005 is opgezet, richt zich op de praktijk van de daltoncoördinator. *"Een daltoncoördinator is een persoon in de schoolorganisatie, die de opdracht heeft om de daltonontwikkeling van die school te coördineren en bevorderen."* (De Haan & Jansen, 2006, kapttekst). Hans Jansen is pas in het laatste stadium van dit project betrokken geraakt. Al in 2004 zijn door mij aan de hand van een landelijk onderzoek en enkele workshops kwantitatieve en kwalitatieve metingen uitgevoerd naar de aanwezigheid, het functioneren en de werkzaamheden van daltoncoördinatoren. Dit heeft er onder andere toe geleid, dat bijvoorbeeld in de regio Dalton Midden Nederland, waar het daltonexpertisecentrum nauw betrokken is bij diverse activiteiten en als regionaal steunpunt functioneert, is afgesproken dat alle aangesloten daltonscholen op termijn een daltoncoördinator benoemen. De daltoncoördinatoren die inmiddels voor deze taak zijn aangewezen, kunnen indien zij dit zinvol achten, zich aansluiten bij het daartoe opgezette daltoncoördinatorennetwerk. Vanuit dit netwerk, dat nu⁸ haar tweede seizoen beleeft, is het initiatief genomen om *"... vanuit de praktijk (i.c. de verschillende praktijken) van de daltoncoördinator een boek te maken vóór de praktijk van de daltoncoördinator."* (ibid, 9). Ondanks (of wellicht dankzij) de zinvolle ervaringen vanuit het eerste jaar van het netwerk bleef er bij de betrokkenen een *"... voortdurende stroom aan vragen om informatie en tips over het werk en de taken van daltoncoördinatoren: Wat doet een daltoncoördinator? Waar begin je mee als je nog geen daltonschool bent? en Hoe kun je je daltonschool voorbereiden op de hervisitatie?"*⁹ De aangesloten daltoncoördinatoren spraken de verwachting uit met deze publicatie tegemoet te zullen komen aan de vele vragen die rondom dit onderwerp leven in eigen kring en bij collega's elders in Nederland. Op basis van bijdragen van enkele daltoncoördinatoren uit het betreffende netwerk en enkele artikelen van medewerkers van het Instituut Theo Thijssen kon de globale opzet van het boek bepaald worden. In dit stadium is het lectoraat bij het boek betrokken geraakt. Jansen en De Haan hebben gezamenlijk de redactie ter hand genomen en Jansen heeft daarnaast ook enkele bijdragen geschreven. In algemene zin bieden de hoofdstukken in het boek een verkenning langs verschillende aspecten van het werk van een daltoncoördinator; benaderd vanuit vier invalshoeken:

- De algemene kenmerken van de taak van daltoncoördinator.
- De kwalificatie van de werkzaamheden.
- De structurele aandachtsgebieden.
- De specifieke aandachtsgebieden.

Het laatstgenoemde deel wordt gepresenteerd in de vorm van zogenaamde smaakmakers, onderbrekende hoofdstukken ter inspiratie, die specifieke kanten van de taak belichten en uitnodigen tot bezinning. In het laatste hoofdstuk wordt de balans opgemaakt en krijgt de lezer een totaalbeeld voorgehouden van de kenmerken van deze nieuwe taak in het daltononderwijs. 'Doorgaan met dalton' beschrijft enerzijds de tussenstand in onderzoek naar het fenomeen daltoncoördinator, maar is anderzijds vooral bedoeld als studiewerkboek voor ervaren en nieuwe daltoncoördinatoren. Dat impliceert dat het boek bij uitstek geschikt is voor daltonstudenten die nog tijdens hun HBO-opleiding zich reeds willen verdiepen in taken

⁸ Studiejaar 2005-2006. Het bedoelde netwerk komt vier maal per studiejaar bij elkaar onder begeleiding van de daltoncoördinator van het Instituut Theo Thijssen van de Hogeschool Utrecht.

⁹ Nadat een school is overgegaan tot het daltononderwijs, wordt door een visitatiecommissie van de Nederlandse Dalton Vereniging onderzocht of de school het predikaat 'daltonschool' mag dragen. Bij een positief advies aan het bestuur van de Nederlandse Dalton Vereniging vindt na enkele jaren een hervisitatie plaats (zie: 'Doorgaan met dalton', hoofdstuk 5).

binnen het middenkader van het basisonderwijs en bijvoorbeeld het werk van de daltoncoördinator als uitgangspunt willen nemen. 'Doorgaan met dalton' verschijnt omstreeks april 2006.

Ter afronding

In paragraaf 2 heb ik aan de hand van vier projecten uiteengezet welke activiteiten het daltonexpertisecentrum in 2005 heeft ontplooid in relatie met het lectoraat 'Vernieuwende Opleidingsmethodiek en -didactiek'. Gebleken is, dat veel initiatieven vanuit het daltonexpertisecentrum een extra dimensie kregen door de inbreng van de lector, waarbij ook kansen ontstonden voor het publiceren van kennis en ervaringen. Hiermee is tevens in hoge mate tegemoet gekomen aan het streven van het daltonexpertisecentrum om 'dalton samen [te] brengen' en kon een eerste aanzet worden gegeven tot academische benadering van het onderwerp daltononderwijs. Terugkijkend is duidelijk geworden hoe de 'daltonvariant', als keuzeonderdeel in het curriculum van het Instituut Theo Thijssen zich heeft kunnen ontwikkelen tot een 'daltonexpertisecentrum'. Kritische factoren in dit proces waren de groei van het aantal deelnemende studenten, de contacten met daltonscholen in de regio, de initiatieven voor contractactiviteiten, de NDV-certificering en de waardering van deze factoren in de vorm van formalisering op managementniveau. Vervolgens zijn de activiteiten van het daltonexpertisecentrum gelinkt aan het lectoraat 'Vernieuwende Opleidingsmethodiek en -didactiek', wat de deur heeft geopend naar diepgang en publicatie. Dit groeiproces heeft niet alleen zijn onmiskenbare effect gehad op de kwaliteit van de activiteiten die vanuit het daltonexpertisecentrum worden geïnitieerd. Als gevolg van mijn nauwe betrokkenheid bij alle activiteiten heeft het bovendien veel bijgedragen aan mijn eigen leerproces als daltoncoördinator, -adviseur en publicist. Met het bereiken van dit institutionele en persoonlijke capaciteitsniveau zijn de voorwaardelijke fundamenteen gelegd voor het realiseren van een landelijk centrum voor opleiding, onderzoek en ondersteuning op het gebied van daltononderwijs. Tot besluit schets ik daarom in de volgende paragraaf van dit artikel een aantal mogelijkheden die als uitgangspunt dienen voor een wetenschappelijk onderzoek op het gebied van daltononderwijs.

3 Onderzoek naar de staat van dalton

Is er ervaring met bestaand onderzoek?

Het dient niet het doel van dit artikel om uitvoerig na te gaan of en in hoeverre het daltononderwijs in het verleden object van wetenschappelijk onderzoek is geweest. Weliswaar hebben diverse auteurs publicaties aan het daltononderwijs gewijd¹⁰, maar daaruit is niet af te leiden of en op welke wijze deze publicaties worden onderbouwd door bepaalde vormen van toetsbaar onderzoek. Recent verschenen boeken over het daltononderwijs bieden vooral een beschrijving van de wijze waarop het daltononderwijs momenteel wordt vormgegeven of vormgegeven zou kunnen worden¹¹. Het zijn uitgaven die een hoog, praktisch gehalte kennen en als zodanig hun weg vinden (en vonden) naar de voornaamste doelgroep: leerkrachten in de daltonscholen en daltonstudenten in de PABO-opleidingen. De meest concrete en tegelijk jongste vorm van onderzoek naar (slechts één aspect van) het daltononderwijs, waarover bovendien gepubliceerd is, heb ik in de voorgaande paragraaf beschreven in het kader van het project over de daltoncoördinator (zie: De Haan & Jansen, 2006).

De behoefte aan wetenschappelijke onderbouwing van de uitgangspunten en effecten van het daltononderwijs wordt regelmatig gehoord. In de voorgaande paragrafen is hiervan al

¹⁰ Voorbeelden van publicaties over het daltononderwijs zijn o.a.: Popp (1995); Bakkum (1948); Ahlers & De Winter (1982); Imelman (1986); Van der Meer & Bergman (1975) en Ahlers & Vreugdenhil (2003).

¹¹ Voorbeelden van deze uitgaven zijn: Wenke & Röhner (1999); Röhner & Wenke (2002); Lucas (2004) en Röhner & Wenke (2005).

melding gemaakt (zie: 'Ter introductie') en het bestuur van de Nederlandse Dalton Vereniging schrijft hierover in haar beleidsplan: *"De NDV streeft naar wetenschappelijke ontwikkeling van het gedachtegoed van Dalton en stelt de resultaten daarvan beschikbaar."* En in de bijgevoegde begroting is dit aldus verwoord: *"Wetenschappelijke ondersteuning bij het uitwerken van de missie van Dalton en de visie daarop."* (NDV, 2004). Een interessante ontwikkeling in dit verband vormen de actuele gebeurtenissen rondom het instellen van een lectoraat Vernieuwingsonderwijs aan de Saxion Hogeschool te Deventer. Het is de bedoeling dat dit lectoraat zich in eerste instantie zal verdiepen in het daltononderwijs. Na haar installatie zal dit lectoraat zich richten op vier aandachtspunten: de legitimering van het daltononderwijs, de ontwikkeling van een 'dalton'meetinstrument, de effecten van het daltononderwijs en het vaststellen van daltonsuccesfactoren (Saxion, 2006). Wij zullen deze gang van zaken met belangstelling volgen.

Naar een eigen onderzoeksprogramma

Het onderzoeksprogramma dat vanuit het daltonexpertisecentrum geïnitieerd wordt, is ingebed in het onderzoeksgebied van en krijgt gestalte door samenwerking met het lectoraat 'Vernieuwende Opleidingsmethodiek en -didactiek'. De resultaten van het programma zijn in de eerste plaats bedoeld ter verrijking van het studieprogramma's van de daltonvariant en de post-HBO Daltonopleiding. Daarnaast beogen we met (publicatie van) de onderzoeksresultaten bij te dragen aan de beschikbare kennis over en inzichten in het daltononderwijs. In deze voornemens komt het principe van 'dalton samen brengen' opnieuw naar voren. Teneinde het programma voldoende te faciliteren in tijd, budget en personeel is het van belang om de coördinatie en uitvoering ervan onder te brengen in een promotieonderzoek. Een bijkomend voordeel van deze constructie is dat het promotietraject garanties impliceert voor het academisch niveau van het lectoraat enerzijds en de kwaliteit van het aanbod aan daltonprogramma's van het daltonexpertisecentrum anderzijds.

'De staat van het daltononderwijs'

Onder voorbehoud geef ik tot besluit hierna de uitgangspunten voor nader onderzoek op het gebied van daltononderwijs. Het daltononderwijs kan vanuit vele invalshoeken bekeken worden. Ze zijn samen te voegen als 'de staat van het daltononderwijs.' Denk hierbij bijvoorbeeld aan:

- *Het Nederlands daltononderwijs in historisch perspectief*
In 2006 bestaat de Nederlandse Dalton Vereniging 75 jaar.
 - Welke invloed heeft deze vereniging gehad op de ontwikkeling van het daltononderwijs in Nederland?
 - Wat is de geschiedenis van de ontwikkeling van het daltononderwijs in Nederland?
 - Wat behoort tot de cultuur (eventueel het erfgoed) van het Nederlands daltononderwijs en in hoeverre spelen deze cultuuraspecten nu nog een rol?
- *De waarde van het daltononderwijs*
Daltononderwijs bevordert zelfstandigheid, samenwerken en vrijheid.
 - Wat zijn de effecten van het daltononderwijs? (Inspectieresultaten, eigen meting en ervaringen voortgezet onderwijs).
 - Scoren leerlingen van daltonscholen hoger op de kwaliteiten (zelfstandigheid, samenwerken en vrijheid) ten opzichte van leerlingen uit het traditionele basisonderwijs?
 - Waarin verschillen daltonscholen van andere vernieuwingsscholen? Welke effect heeft dit verschil op de ontwikkeling van scholen?
- De intrede van de daltoncoördinator

Hoe verloopt de opkomst van daltoncoördinatoren? Longitudinaal onderzoek gedurende enkele jaren kan antwoord geven op vragen als:

- Hoeveel daltonscholen hebben een daltoncoördinator? Is er sprake van toename of afname?
- Welke werkzaamheden verrichten daltoncoördinatoren? Hoe zijn zij gefaciliteerd?
- Wat doen daltoncoördinatoren om zich te professionaliseren?
- Indien er sprake is van netwerkvorming: Hoe zijn de netwerken opgezet en georganiseerd? Van welke aard zijn de onderwerpen die besproken worden? Welke deelnemergegevens zijn er? Leveren de netwerken een bijdrage aan het functioneren van de individuele daltoncoördinator?
- In hoeverre draagt de aanwezigheid van een daltoncoördinator bij aan verbetering van de daltonkwaliteit van een daltonschool?

Daarnaast wordt gedacht aan een pilot ten behoeve van een landelijk erkende post-HBO opleiding voor daltoncoördinatoren.

- *Dalton in de opleiding*

De ontwikkeling van de daltonopleiding in Nederland.

- Hoe werden en worden daltonleraren opgeleid?
- Welke opleidingen worden aangeboden en door wie? Welke overeenkomsten en verschillen kennen deze?
- Hoe verloopt de huidige ontwikkeling binnen het HBO-regio overleg met betrekking tot het opzetten van een visitatie-instrument voor de daltonopleidingen?
- Wat zijn wenselijke beroepsbekwaamheden van daltonleraren en hoe wordt daar in de daltonopleiding aandacht aan besteed?

Vanzelfsprekend zijn bovengenoemde onderzoeksvragen nog niet volledig uitgewerkt. In nauw overleg met het lectoraat en het daltonwerkveld (c.q. het bestuur van de Nederlandse Dalton Vereniging) wordt een verantwoorde keuze gemaakt, op basis waarvan het specifieke onderzoeksprogramma gestalte krijgt. De mate waarin het op te zetten programma gefaciliteerd wordt, vormt hierbij een wezenlijke factor.